

APROXIMACIÓ AL REFRANYER DE LA FESTA D'ELX

Joan Castaño i Garcia

La popularitat de les representacions del drama assumpcionista il·licità és un fet patent i una de les seues característiques més ponderades a tots els nivells. Es tracta d'un aspecte fonamental en el Misteri, puix precisament fa que aquest esdevinga una festa, la Festa d'Elx.

Dins d'aquest arrelament popular podríem analitzar infinitat d'partats, i tots de gran interès. Per exemple, aqueixos xicotets costums que a força d'una repetició continuada a través dels segles han acabat convertits en tradicions i que encara mancant de veritable importància per a la continuïtat de les escenificacions són respectades escrupulosament com si estigueren escrites. Així contemplem la transmissió hereditària en els llocs de treball de la tramoia o dels porters de l'església. El repartiment final de la palma de Sant Joan entre els espectadors o l'arplega, amb gran devoció, de l'oripell caigut del «cel». La manera de concebre les vestidures dels personatges en forma i color, concepció desgraciadament trencada en 1960 amb un disseny estudiat, o detalls més petits com l'organització dels seguicis previs a l'obra, concretant fins i tot els carrers per on deuen transcórrer en cada ocasió. O bé aqueixa diminuta artesanía local que fa imatges de la MaredeDéu tancades en fruites de cera o xicotetes «Mangranes» de cartó com a recordatoris per als forasters.

Aqueixos jocs dels xiquets en què és imitada la baixada de l'Àngel i un llarguíssim etcètera de costums, tradicions i fets quotidians on és present, o si més no hi era fins no fa massa temps, la Festa.

I tot això, perquè realment el Misteri és la festa dels il·licitans i com a tal és recordada i esperada amb anheli la resta de l'any, influent, en una paraula, en la vida de la població. Una prova clara, creem, podria ser l'*encunyament* de forma anònima però eficaç, de termes, refranys o frases comprensibles només a Elx i construïdes amb elements del drama sacre.

Una breu recopilació d'aquests tòpics que formen el refranyer de la Festa, és el que hem intentat replegar en aquestes planes. No hi apareixeran tots els existents és clar, ja que en les qüestions populars és fàcil que s'escapen aportacions de major o menor importància depenent de les fonts utilitzades. Tanmateix, hem cregut que podria resultar d'interés començar aquest inventari, que tant de bo pugui ser ampliat abundantment i en altres sentits, evitant al mateix temps que aquestes frases s'obliden —algunes ja no figuren en la parla col·loquial quan antany eren freqüents—, quedant constància si més no de què existiren i foren usades habitualment pels il·licitans, formant part del gran patrimoni cultural del nostre poble.

Les recollides per nosaltres, de viva veu o ja publicades, són les següents:

Paréixer Maria «Mua»

És molt corrent a Elx, dir d'algú que a penes parla, bé pel seu caràcter o bé per amagar qualsevol cosa (per exemple quan ha estat agafat en falta), que *pareix Maria «Mua»*.

Amb això, es fa referència a dos personatges de la Festa, les dues Maries companyes de la Marededéu, Maria Salomé i Maria Jacobea, que fins 1954 romanien durant tota la representació del Misteri, d'igual manera que els àngels de seguici o de mantell, sense cantar cobla alguna. És més, els seus papers foren fins i tot eliminats dels Consuetes musicals de la Festa, possiblement per caure en desús des de molt antic, no conservant-se més que la lletra de dits càntics en el llibre de 1625 que com és sabut manca de partitura i és netament literari i teatral.

En aquest Consueta s'assigna a les Maries els cants «Verge i Mare de Déu» i «Vosaltres siau benvinguts», al començament respectiu de cada acte, essent reincorporats a escena després de la reforma del drama de l'any 24.

Per altra banda, a partir de 1954 els àngels de seguici i les Maries adquiriren un paper més representatiu en els primers moments de l'obra, puix fins la data tan sols acompanyaven la Maria en el seu ascens per l'*andador*, apartant-se d'immediat als seus seients en el lateral del cadafal o escenari. En realitat a més d'això, l'única missió de les Maries Mudes era poder substituir la Maria «Cantadora» en cas que el xiquet que la interpretara patira alguna indisposició per la calor, cosa prou freqüent vistes les temperatures existents en l'interior del temple i les feixugues vestimentes de l'actoret.

Hui dia, tanmateix, resten junt al llit de la Verge fins l'arribada de l'apòstol S. Joan, participant així mateix en l'escena de la mort de Maria i en el soterrar del segon acte.

Direm també que són precisament aquestos dos personatges els únics que fins l'actualitat han conservat en el seu vestuari aqueixa diadema daurada que, amb el nom corresponent, portaven els actors del drama, desapareixent d'escena en l'esmentada reforma de 1924.

Paréixer un àngel de coixí

Altres dos personatges que formen l'acompanyament de la Maria i que tenen la comesa de portar sengles coixins de «vellut carmesí», col·locant-los en el moment

Els àngels de coixí precedeixen la Maria en l'ascens per l'andador fins al cadafal

adequat als peus de la MaredeDéu perquè el xiquet que fa el seu paper puga agenollar-se, són els denominats àngels de coixí.

Aquesta acció és repetida quatre voltes al llarg de l'ascens per l'andador des de la Porta Major de Santa Maria al cadafal: la primera per al cant del «Ai trista vida corporal» que fa la Maria mirant l'Altar Major i les altres tres per als cànctics fets enfront de cada una de les estacions, l'Hort de Getsemaní, la Creu i el Sepulcre, installades en els pilars de la nau del temple. Posteriorment els coixins són deixats a un racó de l'escenari i els angelets es situen al voltant del llit de la Verge. També seran aquestos dos àngels, els quals solen ser representats per xiquets un poc majors que la resta dels àngels de mantell, diferenciant-se a més a més en la vestimenta per una banda roja que els encreua el pit, els qui ajuden l'Àngel de la «Mangrana» o «Núvol» a desfer-se els lligams que l'asseguren a l'aparell celestial i els qui tornen a col·locar-li'ls després d'haver donat la palma a la MaredeDéu.

Doncs bé, aquestes figures del drama han donat lloc a un tòpic que s'aplica a qui no és tan bo com sembla. Vet aquí que si algú afirma d'altra persona que és molt bona, que pareix un àngel, se li pot contestar amb to irònic: *Sí, un àngel, un àngel de coixí!*

Paréixer un apòstol

Hui dia ens resulta habitual que els hòmens duguen cabells llargs o barba. Aquesta moda que també imperava en el passat segle, desaparegué durant alguns anys de la vida quotidiana, sent costum aleshores les cares afaitades i els cabells curts.

Si per venir d'altres terres o per qualsevol altra circumstància apareixia algú amb barba o perruca, es deia d'ell que *pareixia un apòstol* i això és perfectament explorable si tenim en compte que en aquells temps sols els personatges del drama il·licità eren caracteritzats d'aquesta manera, és a dir, tal i com la imaginació popular suposa els deixebles de Crist: amb abundants cabelleres i llargues barbes (llevat del cas de Sant Pere que acostumava a dur una calba, fins i tot artificial, per a representar la seua major edat, o el de Sant Joan, que no portava barba per la seua joventut). Eren per tant els apòstols de la Festa l'exemple que els il·licitans tenien més a mà per realitzar l'oportuna comparació.

Ser un «joïo» o fer «joïaes»

En el present cas creem que en realitat existeix una influència inversa a la resta de les frases o refranys que presentem. En tots ells és la Festa la que ha originat, pels seus personatges o escenes, algun tòpic. En aquesta ocasió concreta el procés potser ha estat al revés.

De tots és coneguda l'animadversió que en determinades èpoques s'ha tingut a Espanya, com en altres països, al poble jueu i que aplegà a originar la seua expulsió en 1492. Freqüents són les històries que ens parlen de la maldat de dit poble i que fins a èpoques ben recents era considerat responsable de tots els mals universals.

En la nostra ciutat es diu d'algú que *pareix un «joïo»*, un jueu, quan fa patir a altres, especialment a xiquets. No oblidem les abundants narracions populars que contenen com els jueus crucificaven cada Divendres Sant algun xiquet cristià com a record burlesc i sanguinari de la Crucifixió de Crist. I per tant *fer «joïaes»* és fer mal sense motiu a criatures innocents.

Pensem que precisament aquesta accepció usual a Elx donà origen al nom de «Joià» que té l'escena de la Festa en la qual els jueus, encapçalats pel seu Gran Rabí, pretenen desbaratar l'enterrament de la Marededéu morta i furta el seu cos, enfrontant-se en lluita als apòstols que intenten defendre'l. I diem que donaria origen a aquest apellatiu per tal com en cap document antic s'anomena aqueixa escena d'aquesta manera, sinó amb la denominació de «Turba».¹

Anar a l'Àngel

Encara que les representacions del drama sacre són conegudes a Elx com la Festa o més recentment, el Misteri, és cert que l'acció pròpiament dita d'anar a Santa Maria a presenciar-les s'indica amb la frase *anar a l'Àngel*. Amb ella, com ja apuntava J. Pascual Urban,² es pren l'escena de la baixada del «Núvol» o «Mangrana» per la totalitat de l'obra.

Això és un exemple clar de l'enorme popularitat que aqueixa baixada ha adquirit entre els il·licitans, destacant per damunt dels descendiments de la «Rescèlica» o de la «Coronació». I degut a la major artificiositat de l'aparell que aporta a tots els elements visuals (oripell, obertura del

¹ POMARES PERLASIA, J., *La "Festa" o Misterio de Elche*. Barcelona, Tall. Grf. Marsà, 1957, p. 45. També a VIVES RAMIRO, J. M., *La "Festa" y el Consue-ta de 1709*, Elx, Imp. Segarra, 1980, p. 235.

² PASCUAL URBAN, J., *Del folklore il·licitano*, Alacant, Tip. Informació, 1943, p. 33. Inserta aquest tòpic en castellà: "Ir al Àngel".

«cel»...), sons (orgue, campanes, coets...) o lluminosos comuns a la resta d'aparicions celestials, la propietat de poder mantenir ocult el personatge que l'ocupa i poder obrir i tancar l'artefacte unint així, a la seua bellesa o emoció en la baixada, l'element sorpresa que veritablement agafava, i segueix agafant, desprevinguts a quants acudien per primera volta a contemplar la Festa. Encara es recorda en la població com els xiquets del poble, més espavilats, colpejaven per l'esquena els xicons vinguts del camp a presenciar el Misteri i que quedaven materialment bocabadats —embambats és l'expressiva paraula usada a Elx— mirant al «cel» en aparéixer la «Mangrana».

L'escena de la baixada de l'Àngel és, per tant, una de les més importants del drama, donant-li fins i tot nom popular a aquest. Tan sols, com veurem, un altre moment la supera en emoció: la Coronació de la MaredeDéu, al final del segon acte.

En baixar l'Àngel, refresca

Per comprendre perfectament aquest refrany és menester tenir en compte que «l'Àngel» —encara que com sabem apareixen diversos àngels en la Festa, «l'Àngel» és sempre el de la «Mangrana»— baixa per primera volta el dia 10 d'agost durant la cerimònia coneguda com «la Prova».

Aquest acte, dedicat especialment als xiquets que des d'antic es feien els amos de l'església aqueixa vesprada, té el seu primitiu origen en la necessitat de comprovar la serenitat del jove actor en el descens i ascens de l'aparell i palesar que no patiria cap mareig el dia de la representació. Per altra banda, també s'hi comprovava el perfecte funcionament de la tramoia aèria. D'aquí l'apellatiu de «Prova».

En els darrers anys s'han anat agregant elements a aquesta prova, en què la «Mangrana» apareixia sense adornar i l'àngel vestit de carrer, davallant els tres aparells celestials de l'obra, ja revestits d'oripell i convertint l'acte, ans totalment informal, en una mini-representació molt breu on també poden sentir-se alguns fragments dels cants de la Maria o de l'apostolat.

A Elx s'afirma que quan aqueixa prova té lloc, comença a refrescar el temps. Efectivament, ja per aqueixes dates es van escurçant els dies i encara que en realitat no

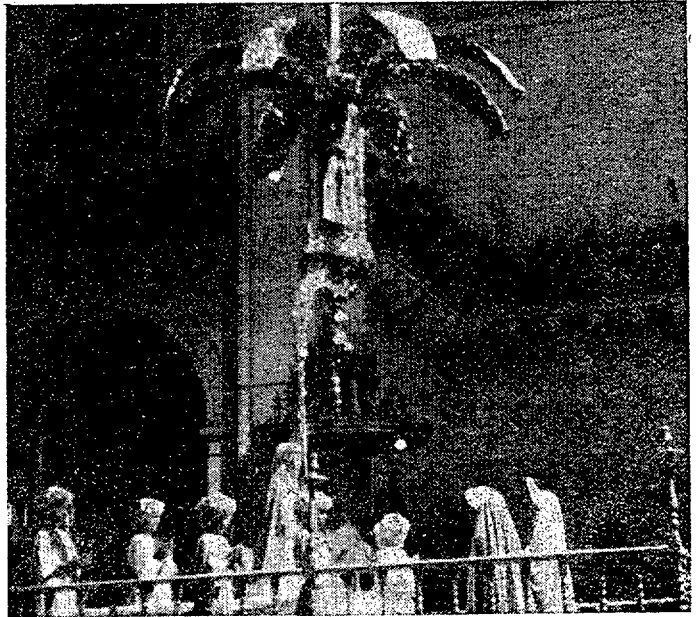
fa fred, sí comencen, sobretot per la nit, a baixar molt lleugerament, a penes perceptiblement, les temperatures, anunciant la propera tardor.

Aquest refrany podria tenir el seu equivalent castellà en aqueix altre que afirma «en agosto frío en rostro» i que a primera vista resulta tan sorprenent com el nostre.

Bonico, com la Mangrana d'Eix³

Aquesta dita ens manifesta, una volta més, la popularitat de l'escena de la «Mangrana» o millor de l'aparell en sí. Per altra banda comprovem com aquest fet ha trascendit fora de la ciutat —el tòpic ha estat arreplegat al Pinós— on mai no hem sentit la frase i són els forasters que acudeixen a veure el Misteri els qui, recordant posteriorment això que més sobresorteix d'aquest, l'han creat.

El tòpic, com diu el professor Sanchis Guarner, també s'aplica, modificat, a altres artefactes similars a l'il·licità que encara es conserven en poblacions de l'Horta valen-

³ SANCHIS GUARNER, M.: *Els pobles valencians parlen els uns dels altres*. Obra completa, vol. 3. València, Ed. 3 i 4, 1982, p. 216.

La «mangrana» d'Eix és la més rica en ornamentació entre els artefactes aeris d'aquest tipus de representacions

ciana com Silla, Aldaia, etc. Aquestos aparells, coneguts en aqueixos llocs com «Carxofes», malgrat no pertànyer a una veritable peça teatral com el d'Elx, sí formen part d'una petita escenificació popular on un xiquet vestit d'àngel situat a l'interior d'un artifici penjat o plantat en la plaça principal de la població, canta un bell motet a la imatge de Crist en tornar de la processó, el dia de la seua festa. L'aparell, que en aquestos casos està pintat de verd, té també la particularitat de poder-se obrir i tancar en gallons o ales mitjançant tirants d'igual manera que l'il·licità.

I creem que serà precisament aqueixa complexitat, que com ja indicàvem podria influir molt en qui no havia presenciat res tan espectacular i estrany, la que haja donat origen a totes aquestes dites tòpiques que en ocasions també s'utilitzen en referir-se a quelcom artificioós i bonic al mateix temps: *Bonico, com la Mangrana d'Elx, Paréixer la Carxofa de Silla,*⁴ *Paréixer la Carxofa d'Aldaia...*⁵

Fer la «Roà»

Acabat el primer acte de la representació en la vesprada del dia 14 d'agost, i amb l'entrada de la nit, té lloc una de les celebracions més estranyes, d'origen encara no gaire clar, de totes les que es desenvolupen al voltant del Misteri i com una part més de la Festa d'Elx: la «Roà».

En aquesta, a partir aproximadament de mitja nit i fins a prop de l'hora de la processó-enterrament de la Maredeu, el dia de la seua festivitat que sol començar a les deu del matí, infinitat de persones de totes les edats, sexes, condicions i ideologies, compren un ciri i van al temple de Santa Maria on, damunt el «cadafal» es veu gitada, «morta», la imatge de la Verge. Des de la Porta Major de l'església i d'una manera espontània ixen en una processó personal seguint els mateixos carrers que al matí següent recorrerà l'enterrament «oficial». No és una marxa ni una desfilada. Ningú indica l'eixida i ningú hi ordena l'única filera de fidels. Tanmateix, en tota la nit aqueixa filera no es trenca, quedant com a prova la grossa capa de cera, producte dels ciris, que al final apareix pels carrers recorreguts en la «Roà» i que, de vegades, ha motivat algun que altre esvaró en fondre's aquesta pel fort sol d'agost.

⁴ SANCHIS GUARNER, M., *op. cit.*, vol. 4, p. 136.

⁵ SANCHIS GUARNER, M., *op. cit.*, vol. 4, p. 126.

Alguns il·licitans vénen expressament del camp per *fer la «Roà»*. I fins i tot, algunes persones en fan més d'una, bé per promesa o bé com a ofrena en memòria d'algun familiar desaparegut. En cas de promesa pot succeir que es faça amb els peus descalços i també ha quedat constància de com en altres temps alguna part del recorregut es feia «a genollons», és a dir, avançant agenollats.

A participar en aquest acte, a recórrer amb un ciri encés els carrers de la processó de la Marededéu, es diu *fer la «Roà»*, que per extensió també s'aplica modernament a romandre despert tota eixa nit que va del 14 al 15 d'agost, festejant-la amb balls, berbenes, etc., i encara que no es faça l'acte de la pseudoprocessó. Per això aquesta nit és coneguda com *la nit de la «Roà»*.

La Maredéu ja està en el carrer ⁶

Resulta perfectament clar que la processó del matí del 15 d'agost, amb la participació dels actors de la Festa i amb tots els elements que apareixeran en el «cadafal» en la representació de la vesprada d'aquest dia, no és més que una ampliació de l'escena del soterrar de la Marededéu que fora de l'entaulat, és passejada pels carrers de la ciutat, seguint aproximadament l'antic recinte emmurallat d'Elx, permetent que quants ho desitgen puguen participar-hi. D'aquesta forma la intervenció del poble en la Festa queda reflectida una volta més.

També aquesta processó ha donat lloc a frases tòpiques com l'indicada i amb la qual s'anuncia que la desfilada religiosa ja està organitzada puix el jaç amb la imatge de la Verge acaba d'eixir al carrer, eixida que és subratllada amb l'esclat d'una sorollosa traca o amb una rastellera de coets de forma que tots en queden assabentats. Aquest costum, generalitzat a tot el País Valencià, és repetit en qualsevol altra processó, en sortir o entrar en l'església la imatge festejada.

La «girà» de la Maredéu ⁷

És aquesta una altra de les frases referents a la processó-soterrar de la Festa i que s'utilitza, o millor, s'utilitzava, puix aqueix costum ha quedat eliminat, quan en el cas que en alguna de les cases per on transcorria la desfilada haguera algun malalt de certa gravetat, els porta-

⁶ POMARES PER-LASIA, J., *op. cit.*, p. 85.

⁷ *Ibidem.*

dors de la imatge la giraven de manera que el rostre de la Maredeu quedara mirant la casa en qüestió.

Aquesta «girà» o girada, que era considerada tot un honor, es donava a més a més en totes les processons, tant de la Verge com d'altres sants. I altra «girà» oficial, ens indica Pomares Perlasia, existia en la del dia 28 de desembre en què, com és sabut, es commemora l'aparició de la imatge dins d'una arca que fón trobada en les aigües del Tamarit. En aquesta ocasió, donat que la romeria venia de l'hort de les Portes Encarnades, que simulava la llunyana platja i transcorria pel Raval de Sant Joan, passava per la zona del Salvador i acabava en la Vila, tocant pràcticament tots els barris de la ciutat, en aplegar en el seu recorregut al Pont Vell o les seues immediacions, es feia la «girà» de la Maredeu de forma que quedara de front al Pla de Sant Josep, l'altre nucli de població existent a Elx i per on no passava la processó.

Anar a la Coronació

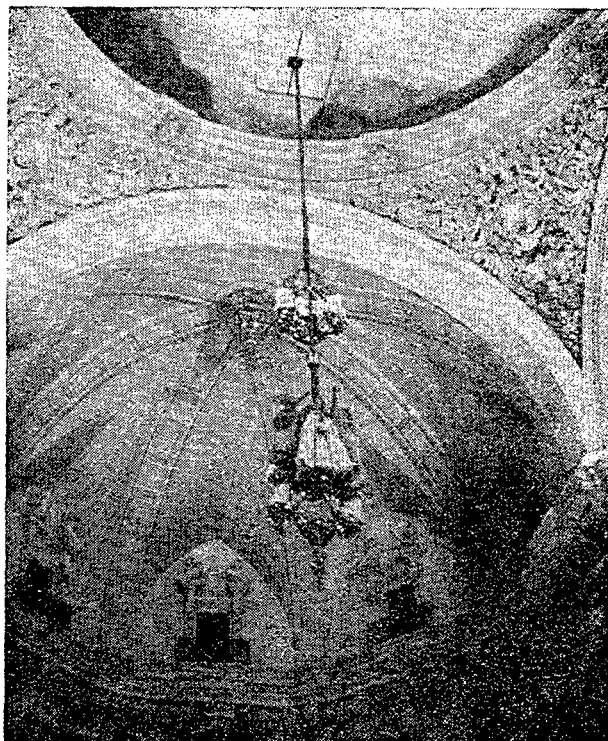
A pesar de coincidir en la seua estructura formal amb el tòpic ja vist d'*anar a l'Angel*, referint-se en aquesta dita a una altra escena de la Festa, el seu significat és molt diferent.

Mentre en el primer cas es donava a entendre que no sols es veuria la baixada de l'Angel en la «Mangrana», sinó tot el drama, *anar a la Coronació* no obliga a contemplar complet el Misteri, ja que més bé indica apropar-se a l'església a l'hora en què se sap tindrà lloc l'escena final, no sent necessari tampoc entrar dins del temple puix es pot vore aquesta escena des de l'exterior i a través de les portes totalment obertes.

Efectivament, encara alguns il·licitans segueixen el drama des de fora de Santa Maria, evitant així la calor existent en ella. És més, ni tan sols assisteixen al primer acte en la vesprada del dia 14 —tothom pot vore com el dia de la «Vespra» és molt més fàcil trobar un lloc lliure que el dia de la «Festa» en què l'església es plena de seguida a l'obrir les portes—, sinó que es queden en les immediacions del recinte sagrat i quan amb l'entrada de Sant Tomàs, endevinen el moment de la Coronació, s'aproximen a qualsevol de les tres portes des d'on es pot vore el «cadafal» i el «cel»: la Porta Major i les dues del creuer, la del Sol i la de l'Orgue. Això explica el fet que en la Porta Major es col·loque un gran tendal de lona, que potser re-

sulte anacrònic per alguns, però la seua installació és tradicional, popular i a més a més efectiva contra els forts raigs del sol, protegint a qui veu la Festa i sobretot la Coronació, en la petita plaça de Santa Maria.

La coronació polaritza tots els sentiments de la Festa

El valor d'aquesta escena final, en la que es reuneixen un gran conjunt d'elements d'interés —teatral, sonors, visuals, sentimentals, religiosos...— apareix reflectida, com veurem, en diverses dites tòpiques i és tal la seua importància que pot resumir tota l'obra de forma que contemplar-la, o millor viure-la, pot fer supèrflua la resta de la representació.

Qui tasta els dàtils i veu la Coronació ja no se'n va d'Elx⁸

⁸ POMARES PER-
LASIA, J., op. cit., pà-
gina 102.

De nou apareix l'escena de la Coronació com la que, amb el seu emocionant desenvolupament, més encara en èpoques en què les sensacions visuals d'aquesta magnitud

eren pràcticament nulles i produïa, si cap, un major impacte entre els espectadors, pot marcar als mateixos de per vida —així ho indica el tòpic— i determinar fins i tot un canvi en el rumb d'aquesta.

A més s'uneix aquesta emoció compartida i sentida cada 15 d'agost amb altre dels plaers que per desgràcia van sent cada dia més infreqüents: paladejar el fruit madur de la palmera. Ambdues sensacions, indescriptibles, faran que aquell que les experimente no desitge buscar altres noves i quedarà per sempre entre els il·licitans.

Aplegar quan ja l'han coronat

Vista la importància i transcendència de l'escena de la Coronació de la Maredeú pel Pare Etern a les portes del «cel», *aplegar quan ja l'han coronat* indica arribar tard, però en un sentit que manifesta irritació per part de qui espera.

Arribar quan això que tan sols es pot veure una vegada a l'any i que identifica a tots els il·licitans ja s'ha acabat, és quelcom imperdonable, com si es traïra un poc aqueix sentit comunitari, aqueixa arrel comuna, quelcom que tothom té dret a retraure a qui haja caigut en aquesta falta majúscula.

I en aquest sentit es diu: quan alguna persona està esperant que una altra li porte o li faci qualsevol cosa i aquesta tarda massa, se li mostra el descontent per la tardança amb aquesta frase resumint tota la impaciència acumulada en la llarga espera.

Salut per a l'any que ve i tot siga per la Maredeú!

Aquesta frase sol ésser el colofó que diuen els assistents a la Festa mentre abandonen el temple. Únicament es demana un poc de salut per a tornar a contemplar-la una volta més i per això s'invoca la Maredeú.

La mateixa frase pot sentir-se també en concloure cerimònies que tan sols s'efectuen una vegada cada any, expressant amb ella, junt al desig de revivre-les de nou, la necessitat inseparable de perllongar la vida almenys un altre període de temps, que per suposat sempre voldrem prorrogar.

Per exemple es pot escoltar darrere de la «"Trencà" del Guió», del cant de l'Himne de la Vinguda de la Mare-

dedéu, en la «Nit de l'Albà» i pràcticament en tots els actes, religiosos o no —en el segon cas es suprimirà la invocació final— en què florege la consciència col·lectiva, de poble, entre els assistents.

Qui ix (o treballa) en la Festa no mor de desgràcia ⁹

Molts són els fets extraordinaris o si més no estranys que s'han anat succeïnt al llarg dels temps durant les representacions del Misteri. Fets que lògicament tenien que ser freqüents donada la complexa trama de la qual es val l'obra i on es fa baixar hòmens i xiquets des de la cúpula de l'església, a una altura aproximada d'uns 25 metres.

Doncs bé, encara que com diem són relativament abundants els conats d'accidents que en ocasions feren perdre la serenitat dels propis actors, mai, que es sàpia, no hi ha ocorregut cap desgràcia irreparable, atribuïnt-se aquesta circumstància a la intervenció directa de la Marededéu de l'Assumpció. Posseïm dades provinents fins i tot del llunyà segle XVI. En elles es relata com, per exemple, baixà i pujà la «Mangrana» lligada tan sols a un feble cordell auxiliar i no a la forta maroma principal, o en altra ocasió es trencà el tauló central de la «Rescèlica» parant, esglaiats, llur cant els àngels i arribant al «cel» indemnes, o aplegar a caure alguns hòmens des de la cornisa del temple on eren per veure millor el drama i no passar-los res d'importància, etc.

Amb tot això s'ha anat formant la creença popular que eixir o treballar en la Festa protegeix d'accidents mortals i no sols durant el temps que duren les representacions, sinó ja de per vida.

Per últim incloem una sèrie de cobles relacionades amb el tema, ja que encara que no són ni refranys ni dites tòpiques, creem poden ésser d'interés pel seu origen popular. De totes maneres aquesta «popularitat» ja és d'altra índole, puix que ha estat necessària evidentment una mà més o menys experta, potser algun «enversaor», per a plasmar-les amb forma poètica, és a dir, amb mesura i rima. Per altra banda aquesta acció depuradora, al contrari de les frases ja vistes, ha fet usar el castellà en la seua composició perquè com és sabut fins fa molt poc temps el valencià era considerat poc culte i sols utilitzable a nivell colloquial o en algun que altre sainet per fer riure.

⁹ POMARES PERLASIA, J., op. cit., pàgina 110.

La primera d'aquestes cançonetes apareix en el «Cançonero popular illicitano» de Pere Ibarra ¹⁰ i diu així:

*Viva la fiesta de Agosto,
viva la Coronación;
viva el maestro Buyolo
y María de la Asunción.*

Tornem a trobar una menció de l'escena de la Coronació i a més per primera volta i com a cas únic, almenys no hem pogut veure altra al·lusió similar, una referència al mestre Buyolo, En Francesc Buyolo Martín, que fou Mestre de Capella de la Festa, ocupant aquest càrrec entre els anys 1860 i 1894 encara que alternant-lo amb N'Antoni Sánchez Lledó, car en aquesta època, que coincideix per diverses circumstàncies —al dir de Pomares Perlasia— amb un període de decadència del Misteri, els mestres de Capella eren civils, nomenats pel Municipi i depenent, per tant, com tots els càrrecs públics, dels canvis polítics locals. L'aparició del nom del mestre en la cançoneta ens serveix a banda de confirmar la popularitat de la plaça i de les representacions en sí, per a datar l'origen de la cobla, que, com les altres replegades, deu venir de finals del passat segle XIX.

*El día quince de agosto
en Elche tengo que estar,
para ver bajar el ángel
y a la Virgen coronar.¹¹*

Queda aquí perfectament reflectit això que venim repetit al llarg de l'article: per als espectadors del drama, aquest pot concentrar-se en dues escenes essencials i a la volta espectaculars, la baixada de la «Mangrana» —l'Àngel— i la Coronació de la MaredeDéu. La resta de l'obra pareix passar desproveïda per al poble que no esmenta cap altra escena en els seus refranys i que arriba a unir, en la cobleta, els dos moments principals encara que l'Àngel no baixi més que el dia 14 d'agost en el primer acte del Misteri i no el 15 com s'hi indica.

I per concloure, altres dues lletretes que no fan referència a la Festa directament encara que sí tenen relació amb ella o almenys amb el seu suposat origen miraculós que durant segles ha estat transmés entre els il·licitans. Ambdues són recopilades per Ibarra: ¹²

¹⁰ IBARRA Y RUIZ, P.: *Cançonero Popular illicitano*, Elx, Llib. Aguiló, 1922, p. 41.

¹¹ FIGUERAS PACHECO, P., *Geografía General del Reino de Valencia*, Barcelona, s. d., p. 242. Citat per SANCHIS GUARNER, M., *op. cit.*, vol. 3, p. 217.

¹² IBARRA Y RUIZ, P., *op. cit.*, pp. 24 i 28.

*La Virgen de la Asunción
la que vino hacia la orilla,
con una nota en la mano:
«Para Elche soy venida».*

*Morena es la Virgen de Elche
morena la del Pilar,
para morena graciosa,
la que vino por el mar.*

En aquestes dues cobles es cita la tradició existent a Elx de què en 1370 —encara que la data no queda clara en les diferents descripcions coservades del fet— aparegué en les aigües del Tamarit, a Santa Pola, una caixa tancada amb la inscripció «Sóc per a Elig». Aqueixa caixa fou trobada pel guardacostes Francesc Cantó, el qual l'obrí, descobrint en el seu interior la imatge de la Mare-dedéu il·licitana. Altra part de la llegenda afirma que entre les vestimentes d'aquella imatge venia el Consueta o llibre amb la lletra i la música de la Festa.